

DET KONGELIGE
HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENT

Prop. 89 L

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i transplantasjonslova mv.
(gjennomføring av organhandelskonvensjonen
i norsk rett)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5	6.2.2	Forslaget i høringsnotatet	22
			6.2.3	Høringsinstansenes syn	22
			6.2.4	Departementets vurderinger og forslag	22
2	Bakgrunn	6	6.3	Utvidelse av det saklige virkeområdet for transplantasjonslova og straffebestemmelsen	23
2.1	Generelt	6	6.3.1	Gjeldende rett	23
2.2	Høringen	6	6.3.2	Forslaget i høringsnotatet	23
3	Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer	9	6.3.3	Høringsinstansenes syn	23
3.1	Formål, virkeområde og begrepsbruk	9	6.3.4	Departementets vurderinger og forslag	23
3.2	Handlinger som skal være straffbare	9	6.4	Det geografiske virkeområdet for transplantasjonslova	24
3.3	Virkeområdet for statens straffelovgivning (jurisdiksjon)	11	6.4.1	Gjeldende rett	24
3.4	Virksomheters (juridiske personers) ansvar	11	6.4.2	Forslaget i høringsnotatet	24
3.5	Straffereaksjoner og andre sanksjoner mot ulovlig organhandel	11	6.4.3	Høringsinstansenes syn	24
3.6	Straffeprosesslovgivning mv.	12	6.4.4	Departementets vurderinger og forslag	24
3.7	Beskyttelse av ofre og vitner	12	6.5	Tydeliggjøring av forbudet mot kommersiell utnytting	24
3.8	Tiltak for å forebygge organhandel	13	6.5.1	Gjeldende rett	24
3.9	Forholdet til andre konvensjoner, endring og sluttbestemmelser	13	6.5.2	Forslaget i høringsnotatet	24
3.10	Adgang til å ta forbehold	14	6.5.3	Høringsinstansenes syn	24
			6.5.4	Departementets vurderinger og forslag	24
4	Gjeldende rett på området som reguleres i konvensjonen	15	6.6	Økt strafferamme i transplantasjonslova	25
4.1	Grunnloven og menneskerettsloven	15	6.6.1	Gjeldende rett	25
4.2	Helselovgivningen	15	6.6.2	Forslaget i høringsnotatet	25
4.3	Straffeloven	17	6.6.3	Høringsinstansenes syn	25
4.4	Straffeprosessloven	18	6.6.4	Departementets vurderinger og forslag	25
4.5	Voldsoffererstatningsloven	19	6.7	Endringer i straffeprosessloven ..	27
4.6	Utleveringsloven mv.	19	6.7.1	Gjeldende rett	27
4.7	Forholdet mellom straffeloven og transplantasjonslova	19	6.7.2	Forslaget i høringsnotatet	27
			6.7.3	Høringsinstansenes syn	27
			6.7.4	Departementets vurderinger og forslag	27
5	I hvilken grad er konvensjonen allerede oppfylt i norsk rett? ...	20	6.8	Andre endringer i transplantasjonslova og obduksjonslova	27
			6.8.1	Gjeldende rett	27
			6.8.2	Forslaget i høringsnotatet	28
6	Behov for tilpasninger i norsk regelverk for å kunne gjennomføre konvensjonen	22	6.8.3	Høringsinstansenes syn	28
6.1	Innledning	22	6.8.4	Departementets vurderinger og forslag	28
6.2	Utvidelse av formålet med transplantasjonslova	22	7	Økonomiske og administrative konsekvenser	29
6.2.1	Gjeldende rett	22			

8	Merknader til de enkelte bestemmelsene	30	Forslag til lov om endringer i transplantasjonslova mv. (gjennomføring av organhandelskonvensjonen i norsk rett)	32
8.1	Straffeprosessloven	30		
8.2	Transplantasjonslova	30		
8.3	Obduksjonslova	31		

DET KONGELIGE
HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENT

Prop. 89 L

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i transplantasjonslova mv. (gjennomføring av organhandelskonvensjonen i norsk rett)

*Tilråding fra Helse- og omsorgsdepartementet 5. april 2017,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Helse- og omsorgsdepartementet foreslår i denne proposisjonen endringer i transplantasjonslova. Endringene er nødvendige for at Norge skal kunne slutte seg til (ratifisere) og gjennomføre Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer (organhandelskonvensjonen). Spørsmålet om ratifikasjon av konvensjonen er lagt fram i Prop. S 90 Samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer av 25. mars 2015 (2016–2017).

Det foreslås at formålsbestemmelsen og virkeområdet for transplantasjonslova justeres for å sikre at alle handlinger som skal kunne straffes etter konvensjonen også blir straffbare etter norsk rett. Det foreslås videre at transplantasjonslova skal gjelde for Svalbard, Jan Mayen, Bouvetøya og bilandene i Antarktis slik at konvensjonen også kan gjøres gjeldende for disse områdene.

Det foreslås at den generelle strafferammen i transplantasjonslova økes til fengsel inntil 2 år og at strafferammen for grove brudd på loven økes til fengsel inntil 6 år. Dette vil ivareta konvensjo-

nens krav om effektive, forholdsmessige og preventive straffereaksjoner. En øking av strafferammen vil også innfri kravene om at forsettlig forsøk på en rekke handlinger skal være straffbare. Det vil videre føre til at fengselsstraff kan gi grunnlag for utlevering til en annen konvensjonspart.

For å videreføre dagens ordning der politiet har tiltalekompetanse i saker om brudd på transplantasjonslova, foreslås det en justering i straffeprosessloven.

Det foreslås videre at obduksjonslovas og transplantasjonslovas bestemmelser om straff for medvirkning til brudd på lovene og forskrifter gitt etter lovene oppheves. Medvirkningsansvaret følger allerede av straffeloven.

Det foreslås også at obduksjonslovas og transplantasjonslovas bestemmelser om offentlig påtale hvis allmenne hensyn krever det, oppheves. Brudd på lovene vil dermed følge regelen om påtale i straffeprosessloven om ubetinget offentlig påtale.

2 Bakgrunn

2.1 Generelt

Behovet for organtransplantasjon og mulighetene for å gjennomføre transplantasjonsbehandling er atskillig større enn tilgangen på menneskelige organer. Denne situasjonen gir et marked for handel med menneskelige organer.

Organhandel krenker menneskeverdet og retten til liv. Organhandel utgjør dessuten en alvorlig trussel mot folkehelsen. Norge har så langt vært lite berørt av internasjonal organhandel. Det er likevel svært viktig at Norge bidrar til at de som er skyldige i ulovlige uttak, innsetting og kommersiell utnyttning av menneskelige organer, kan straffefølges uansett hvem som har utført handlingen og hvor den er blitt utført.

Norge undertegnet som et av de første landene Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer (organhandelskonvensjonen) da den ble åpnet for signatur 25. mars 2015. Se nærmere omtale av konvensjonen i kapittel 3.

Det må gjøres tilpasninger i transplantasjonslova for at Norge skal kunne gjennomføre konvensjonen.

Transplantasjonslova og obduksjonslova har bestemmelser om medvirkning. Lovene har også bestemmelser om når offentlig påtale skal finne sted. Straffeloven, som trådte i kraft 1. oktober 2015, har en generell bestemmelse om medvirkning. En ny ordning med ubetinget offentlig påtale erstattet samtidig den tidligere ordningen med offentlig påtale dersom allmenne hensyn talte for det. Transplantasjonslova og obduksjonslova bør endres slik at de følger systemet i gjeldende straffe- og straffeprosesslov.

2.2 Høringen

Forslag til nødvendige lovendringer for å kunne gjennomføre organhandelskonvensjonen i norsk rett ble sendt på alminnelig høring 18. oktober 2016 med frist 17. januar 2017.

Høringsnotatet ble sendt til følgende høringsinstanser:

Departementene

Barneombudet
 Bioteknologirådet
 Datatilsynet
 Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin (NEM)
 Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT)
 Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)
 Den rettsmedisinske kommisjon
 Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen
 Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo
 Det juridiske fakultet ved Universitetet i Tromsø
 Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD)
 Domstoladministrasjonen
 Forbrukerombudet
 Forbrukerrådet
 Helsedirektoratet
 Helsetilsynet i fylkene
 Høyesterett
 Institutt for kriminologi og retts sosiologi ved Uio
 Klagenemnda for behandling i utlandet
 Kontoret for voldsoffererstatning
 Kripos
 Krisesentersekretariatet
 Lagmannsrettene
 Landets fylkesmenn/Sysselembudet på Svalbard
 Landets helseforetak
 Landets høyskoler (m/helse faglig utdanning)
 Landets pasientombud
 Landets regionale helseforetak
 Landets universiteter
 Ligestillings- og diskrimineringsombudet
 Ligestillingssenteret
 Nasjonal kometansetjeneste for sjeldne diagnoser
 Nasjonalforeningen for folkehelsen
 Nasjonalt folkehelseinstitutt
 Nasjonalt kompetansesenter for prehospital akuttmedisin – NAKOS
 Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
 Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)
 Nasjonalt råd for spesialistutdanning av leger og legefording

Nasjonalt senter for erfaringskompetanse innen psykisk helse	Caritas
Norges forskningsråd	Colosseumklinikken – Allmennlegene
Norsk Pasientskadeerstatning (NPE)	DELTA
Norsk senter for menneskerettigheter	Den katolske kirke
Norsk senter for stamcelleforskning	Den Norske Advokatforening
Norsk Sykehus- og helsetjenesteforening (NSH)	Den Norske Dommerforening
Personvernemnda	Den Norske Jordmorforening
Politidirektoratet	Den Norske Kreftforening
Politidistriktene	Den norske legeforening
Politiets kriminalitetsforebyggende forum	Den Norske tannlegeforening
Politiets sikkerhetstjeneste	Det Norske Diakonforbund
Politi høgskolen	Det norske menneskerettighetshuset
Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Midt-Norge	DIXI ressurscenter for voldtatte
Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Nord-Norge	Fagforbundet
Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Sør-Norge	Farmasi Forbundet
Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Vest-Norge	Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO)
Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Øst-Norge	FOKUS – Forum for kvinner og utviklingsspørsmål
Regionsentrene for barn og unges psykiske helse	Foreningen for hjerte- og lungetransplanterte
Riksadvokaten	Forskningsstiftelsen FAFO
Sametinget	Forsvarergruppen av 1977
Senter for kvinne- og kjønnsforskning	Forum for Bioteknologi
Senter for medisinsk etikk (SME)	Frelsesarmeen
Sivilombudsmannen	Funksjonshemmedes fellesorganisasjon
Statens autorisasjonskontor for helsepersonell	Haraldsplass diakonale høgskole
Statens helsepersonellnemnd	JURK – Juridisk rådgivning for kvinner
Statens helsetilsyn	Juss-Buss
Statens legemiddelverk	Jussformidlingen i Bergen
Statens råd for likestilling av funksjonshemmede	Jusshjelpa i Nord-Norge
Statens seniorråd	Kirkens bymisjon
Statens strålevern	Kirkelig Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep
Statsadvokaten	Kliniske ernæringsfysiologers forening
Tingrettene	KUN senter for kunnskap og likestilling
ØKOKRIM	Kvinnefronten
De fylkeskommunale eldrerådene	Kvinnegruppa Ottar
Helse- og sosialombudet i Oslo	Laboratorium for Patologi AS
Landets fylkeskommuner	Landsforeningen for hjerte- og lungesyke
Landets kommuner	Landsforeningen for Nyrepasienter og Transplanterte
Longyearbyen lokalstyre	Landsforeningen for Voldsofre og Motarbeiding av Vold
Akademikerne	Landslaget for offentlige pensjonister
Albertine	Landsorganisasjonen i Norge (LO)
Aleris Helse	Legeforeningens forskningsinstitutt
Alternativ til vold	Legemiddelindustriforeningen
Amnesty International Norge	Mental Helse Norge
Apotekforeningen	MiRA-senteret
Barnekreftforeningen	Munn- og halskreftforeningen
Bergen forsvarerforening	Nettverket for private helsevirksomheter
Bioingeniørfaglig institutt (BFI)	Norges Blindeforbund
	Norges Farmaceutiske Forening
	Norges Ingeniør- og Teknologorganisasjon (NITO)
	Norges juristforbund

Norges kristelige legeforening	Stine Sofies stiftelse
Norges Kvinne- og familieforbund	Straffedes organisasjon i Norge (SON)
Norges politilederslag	Støttesenteret for fornærmede i straffesaker
Norges Røde Kors	Støttesenteret mot incest og seksuelle overgrep
Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening	TEKNA
Norsk fengsels- og friomsorgsforbund	Teknologirådet
Norsk Forbund for psykoterapi	UNIO
Norsk Forbund for Svaksynte	Universitets- og høyskoleutdannedes forbund
Norsk forening for kriminalreform – KROM	Utdanningsforbundet
Norsk Forskerforbund	Utekontakten i Bergen
Norsk Fysioterapeutforbund	Volvat Medisinske Senter AS
Norsk Helse- og Velferdsforum	Yngre legers forening
Norsk Helsesekretærforbund	Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS)
Norsk Kiropraktorforening	
Norsk krisesenterforbund	Følgende instanser ønsket ikke å gi merknader til
Norsk kvinnesaksforening	høringen:
Norsk Palliativ Forening	
Norsk Pasientforening	Bioteknologirådet
Norsk Pensjonistforbund	Den rettsmedisinske kommisjon
Norsk Presseforbund	Domstolsadministrasjonen
Norsk Psykiatrisk Forening	Høyesterett
Norsk Psychoanalytisk Institutt	Oslo statsadvokatembeter
Norsk psykologforening	Politiets sikkerhetstjeneste
Norsk Radiograførforbund	
Norsk Samfunnsvitenskaplig datatjeneste	Følgende instanser hadde ingen merknader til
Norsk Sykepleierforbund	høringen:
Norsk Tjenestemannslag (NTL)	
Norske helikopteransattes forbund (NHF)	Arbeids- og sosialdepartementet
Norske kvinnelige juristers forening	Forsvarsdepartementet
NOVA	Klima- og miljødepartementet
Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)	Landbruks- og matdepartementet
PARAT	Samferdselsdepartementet
PARAT Helse	Utenriksdepartementet
Politiets fellesforbund	Helse Fonna
Politijuristene	Oslo statsadvokatembeter
PRO-senteret	Regionsenter for barn og unges psykiske helse
Prostituertes interesseorganisasjon (PION)	Helseregion Øst og Sør
Redd Barna	Statens legemiddelverk
Reform – ressurscenter for menn	
Rettspolitisk forening	Landsforeningen for Nyrepasienter og
Rådet for psykisk helse	Transplanterte
Samfunnsviterne	
Selvhjelp for innvandrere og flyktninger	Følgende instanser har gitt merknader til høringen:
Seniorennes fellesorganisasjon	
Senter for seksuelt misbrukte menn	Justis- og beredskapsdepartementet
SINTEF Helse	
SPEKTER	Helse Bergen
Stats tjenestemannsforbundet	Helsedirektoratet
Stiftelsen Norsk Luftambulans	Politidirektoratet
Stiftelsen Organdonasjon	
Stiftelsen rettferd for taperne	Spydeberg kommune

3 Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer

3.1 Formål, virkeområde og begrepsbruk

Formålet med Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer (organhandelskonvensjonen)¹ er å forebygge og bekjempe handel med menneskelige organer. Organhandel skal kriminaliseres og ofre for organhandel skal beskyttes. Det skal legges til rette for samarbeid mot organhandel på nasjonalt og internasjonalt nivå. Det skal dessuten opprettes en egen oppfølgingsmekanisme for å sikre at partene gjennomfører konvensjonens bestemmelser på en effektiv måte. Dette går fram av konvensjonens *artikkel 1*.

Virkeområdet for konvensjonen er handel med organer til transplantasjon eller andre formål samt andre former for ulovlig uttak og ulovlig innsetting, jf. *artikkel 2*. Det går fram av den utfyllende rapporten² til organhandelskonvensjonen at «andre former for ulovlig uttak og ulovlig innsetting» er ment å dekke handlinger som omfattes av artikkel 4 (4) og artikkel 6, dvs. uttak og innsetting av organer som skjer utenfor det nasjonale transplantasjonssystemet eller i strid med vesentlige prinsipper i den nasjonale transplantasjonslovgivningen.

Organ er definert som en differensiert del av menneskekroppen som består av forskjellige vev som opprettholder dets struktur, blodforsyning og evne til å utvikle fysiologiske funksjoner med en betydelig grad av autonomi. En del av et organ anses også som et organ dersom den skal benyttes til samme formål som det hele organet og opprettholder kravene til struktur og blodforsyning, jf. *artikkel 2*.

Organhandel er definert som ulovlig uttak av organer, bruk av organer uttatt på ulovlig vis, ulovlig forsøk på verving, ulovlig rekruttering og tilbud og anmodning om utilbørlige fordeler, jf. artikkel 2. Definisjonen omfatter også klargjøring,

preservering, lagring, transport, overføring, motak, innførsel og utførsel av organer på ulovlig vis til innsetting eller andre formål og forsettlig medvirkning til og forsøk på handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen.

Forpliktelsene etter konvensjonen *skal* gjennomføres uten diskriminering på noe grunnlag slik som kjønn, rase, hudfarge, språk, alder, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, formue, fødsel, seksuell legning, helse-tilstand eller funksjonshemming. Dette gjelder særlig for tiltak for å verne og fremme ofrenes rettigheter. Dette går fram av *artikkel 3*. Ifølge den utfyllende rapporten skal bestemmelsen anvendes med de samme begrensningene som reglene om diskriminering i EMK art. 14. Dermed vil ikke alle former for forskjellsbehandling være ulovlige. Organhandelskonvensjonen vil ramme forskjellsbehandling som ikke har et legitimt mål. Det samme gjelder forskjellsbehandling som ikke står i et rimelig forhold til målet en ønsker å nå.

3.2 Handlinger som skal være straffbare

Konvensjonen pålegger statene å straffe uttak av organer uten tilstrekkelig samtykke fra donor, jf. *artikkel 4 nr. 1 bokstav a*. Det skal alltid være straffbart å ta organ fra en levende donor uten et frivillig, informert og uttrykkelig samtykke. Videre skal uttak fra en avdød som skjer uten at det er tillatt etter nasjonal lovgivning, være straffbart.

Ifølge den utfyllende rapporten til organhandelskonvensjonen valgte forhandlingspartene å ikke inkludere formålet med handlingen i gjerningsbeskrivelsen. Hensikten var å unngå bevisførsel om formålet med organuttaket. Konvensjonen omfatter dermed alle uttak uten samtykke, uavhengig av formålet med uttaket.

Ifølge den utfyllende rapporten, er kravene til samtykket identisk med tilsvarende krav etter Europarådets konvensjon om menneskerettighe-

¹ Council of Europe Convention against Trafficking in Human Organs, ETS No. 216

² Explanatory Report to the Council of Europe Convention against Trafficking in Human Organs

ter og biomedisin (biomedisinkonvensjonen)³ og tilleggsprotokollen om transplantasjon av menneskelige organer og vev⁴.

Etter biomedisinkonvensjonen artikkel 5 er hovedregelen at inngrep på helseområdet bare kan finne sted når den berørte personen har gitt et fritt samtykke, etter å ha fått hensiktsmessig informasjon om formålet, omfanget, konsekvenser og risiko ved inngrepet. Samtykket skal når som helst kunne trekkes tilbake.

For levende donorer slår biomedisinkonvensjonen artikkel 19 fast at samtykket må være uttrykkelig og spesifikt og gis skriftlig eller overfor en offentlig myndighet. Etter biomedisinkonvensjonen artikkel 20 kan organer bare fjernes fra en levende donor som er i stand til å samtykke. Det er opp til lovgivningen i det enkelte landet å avgjøre hvem som er i stand til å samtykke.

Tilleggsprotokollen til biomedisinkonvensjonen om transplantasjon av menneskelige organer og vev artikkel 13 gjentar at samtykke til organdonasjon fra en levende donor krever et fritt, informert og uttrykkelig samtykke.

Se også omtalen av muligheten til å ta forbehold ved ratifikasjon av konvensjonen i punkt 3.10.

Uttak skal også være straffbart når donor eller en tredjemann er blitt tilbudt, eller har mottatt, økonomisk vinning eller tilsvarende fordel, jf. *artikkel 4 nr.1 bokstavene b og c*. Forbudet mot *økonomisk vinning eller tilsvarende fordel* omfatter likevel ikke erstatning for inntektstap og dekning av utgifter i forbindelse med donasjonen, jf. *artikkel 4 nr. 3*.

Statene skal i tillegg *vurdere* å sette i verk nødvendige tiltak for å gjøre straffbart forsettlig uttak av organer utenfor rammen av det nasjonale transplantasjonssystemet eller i strid med vesentlige prinsipper i nasjonale lover eller forskrifter om transplantasjon. Det går fram av den utfyllende rapporten til organhandelskonvensjonen at det i *utenfor rammen av det nasjonale transplantasjonssystemet* ligger at uttak av organer skjer utenfor det nasjonale godkjenningssystemet for anskaffelse og transplantasjon av organer. Det går også fram av rapporten at statene var uenige om hvorvidt forsettlig uttak av organer som skjer utenfor det nasjonale transplantasjonssystemet eller i strid med vesentlige prinsipper i nasjonal transplanta-

sjonslovgivning alltid ville være omfattet av artikkel 4 nr. 1. Det ble vist til at statene har svært forskjellige transplantasjonssystemer og at formålet med konvensjonen ikke er å harmonisere systemene.

Dersom forsettlig *uttak* av organer utenfor den organisatoriske rammen av det nasjonale transplantasjonssystemet eller i strid med vesentlige prinsipper i nasjonale lover eller forskrifter om transplantasjon, *gjøres* straffbare, skal statene *bestrebe seg på* å også gjøre følgende artikler gjeldende for handlingene:

- 9 (medvirkning og forsøk),
- 10 (jurisdiksjon),
- 11 (juridiske personers ansvar),
- 12 (straffereaksjoner og tiltak),
- 13 (skjerpene omstendigheter),
- 14 (tidligere domfellelser),
- 15 (innledning og videreføring av rettergang),
- 16 (strafferettslig etterforskning),
- 17 (internasjonalt samarbeid),
- 18 (beskyttelse av ofre),
- 19 (ofres stilling ved straffeforfølgning),
- 20 (beskyttelse av vitner),
- 21 (beskyttelsestiltak på nasjonalt plan) og
- 22 (beskyttelsestiltak på internasjonalt plan).

Dette går fram av *artikkel 4 nr. 4*.

Det følger av *artikkel 5* at statene skal gjøre forsettlig *bruk* av organer som er tatt ut på ulovlig vis straffbart.

Statene skal *vurdere* å treffe nødvendige tiltak for å straffe forsettlig innsetting av organer som skjer utenfor det nasjonale transplantasjonssystemet eller i strid med vesentlige prinsipper i nasjonal transplantasjonslovgivning. Dette følger av *artikkel 6*, jf. artikkel 4 nr. 4. Se nærmere omtale av artikkel 4 nr. 4 ovenfor. Dersom slike handlinger gjøres straffbare skal statene bestrebe seg på å også gjøre artiklene 9 til 22 gjeldende for handlingene. Se oversikt over hva artiklene regulerer ovenfor.

Det *skal* være straffbart å forsettlig forsøke ulovlig verving og rekruttering av organdonorer og -mottakere med sikte på økonomisk vinning eller tilsvarende fordel for den som forsøker å verve eller rekruttere, eller for tredjemann, jf. *artikkel 7 nr. 1*. Det går fram av den utfyllende rapporten til organhandelskonvensjonen at det er opp til statene å avgjøre om organdonorer skal kunne straffefølges etter denne bestemmelsen.

Det skal være straffbart å forsettlig tilby, gi løfte om eller gi en utilbørlig fordel til helsepersonell, offentlige tjenestemenn eller personer som arbeider for enheter i privat sektor for at disse

³ Council of Europe Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, ETS No.164

⁴ Additional Protocol to the Council of Europe Convention on Human Rights and Biomedicine concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin, ETS No.186

ulovlig skal ta ut eller sette inn et organ eller legge til rette for det. Dette følger av *artikkel 7 nr. 2*.

Det skal være straffbart for helsepersonell, offentlig tjenestemann og personer som leder eller arbeider for enheter i privat sektor, å fortsettlig anmode om eller motta utilbørlig fordel for å ta ut eller sette inn et organ på en måte som skal være straffbar etter konvensjonen eller å legge til rette for en slik handling, jf. *artikkel 7 nr. 3*.

Det går fram av den utfyllende rapporten til organhandelskonvensjonen at ordlyden i artikkel 7 nr. 2 og 3 er inspirert av Europarådets straffettslige konvensjon mot korrupsjon⁵.

Forsettlig klargjøring, preservering, lagring, transport, overføring, mottak, innførsel og utførsel av organer som er tatt ut på ulovlig vis skal straffes, jf. *artikkel 8*.

Forsettlig medvirkning til handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen, skal kunne straffes, jf. *artikkel 9 nr. 1*. Det samme gjelder forsettlig forsøk på slike handlinger, jf. *artikkel 9 nr. 2*. Det går fram av den utfyllende rapporten til organhandelskonvensjonen at det overlates til nasjonal lovgivning å avgjøre hva som kreves for at en handling skal anses som forsøk. Se også omtalen av adgangen til å ta forbehold i punkt 3.10.

3.3 Virkeområdet for statens straffelovgivning (jurisdiksjon)

Konvensjonens artikkel 10 om jurisdiksjon skal sikre at statene kan straffe ulovlig organhandel uansett hvor i verden handlingen har funnet sted. Handlingene skal også kunne straffes uavhengig av om de er begått av egne borgere eller utenlandske borgere.

Statene skal etablere jurisdiksjon for handlinger som er begått på statens territorium, om bord i et skip som fører statens flagg, om bord på luftfartøy som er registrert etter statens lovgivning, av statens borgere eller av en person som vanligvis er bosatt på statens territorium. Dette følger av *artikkel 10 nr.1*. Se også omtalen av adgangen til å ta forbehold ved ratifikasjon av konvensjonen i punkt 3.10.

Statene skal videre *bestrebe seg på* å etablere jurisdiksjon for handlinger som er begått mot en av dens borgere eller mot en person som til vanlig er bosatt på dens territorium, jf. *artikkel 10 nr. 2*.

Statene skal sikre at det kan reises offentlig påtale overfor egne borgere og personer som vanligvis er bosatt på statens territorium, uavhengig av om det foreligger en anmeldelse fra offeret for handlingen eller en meddelelse om straffeforfølgning fra staten der handlingen ble begått. Dette følger av *artikkel 10 nr. 4*. Se også omtalen av adgangen til å ta forbehold ved ratifikasjon av konvensjonen i punkt 3.10.

Statene skal også sikre seg jurisdiksjon for tilfeller der den angivelige gjerningspersonen oppholder seg på statens territorium, men ikke kan utleveres, jf. *artikkel 10 nr. 6*.

Dersom flere enn én stat gjør krav på jurisdiksjon, skal de berørte statene, dersom det er hensiktsmessig, holde samråd med sikte på å avgjøre hvilken jurisdiksjon som er best egnet til å gjennomføre straffeforfølgningen. Dette følger av *artikkel 10 nr. 7*.

3.4 Virksomheters (juridiske personers) ansvar

Virksomheter (juridiske personer) skal i visse tilfeller kunne holdes ansvarlige for handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen når handlingen er begått til fordel for virksomheten av en fysisk person. Dette gjelder når den fysiske personen har en ledende stilling i virksomheten enten med fullmakt til å representere virksomheten, myndighet til å treffe beslutninger på vegne av virksomheten eller myndighet til å utøve kontroll i virksomheten. Dette går fram av *artikkel 11 nr. 1*.

Virksomheter (juridiske personer) skal også kunne holdes ansvarlige når manglende tilsyn eller kontroll har gjort det mulig for andre ansatte å utføre denne typen handlinger. Dette går fram av *artikkel 11 nr. 2*.

Virksomhetens ansvar kan være strafferettslig, sivilrettslig eller forvaltningsrettslig, jf. *artikkel 11 nr. 3*.

3.5 Straffereaksjoner og andre sanksjoner mot ulovlig organhandel

Statene skal sørge for effektive, forholdsmessige og preventive straffereaksjoner, jf. *artikkel 12 nr. 1*.

Forsettlig uttak av organer uten frivillig, informert og uttrykkelig samtykke eller uten at uttak fra avdød er tillatt etter nasjonal lovgivning, skal medføre frihetsstraff som kan gi grunnlag for utle-

⁵ Council of Europe Criminal Law Convention on Corruption, ETS No. 173

vering. Dette samme gjelder dersom uttaket har gitt økonomisk vinning etter artikkel 4 nr. 1 bokstav b og c. Det gjelder videre for bruk av organer som er tatt ut på ulovlig vis, ulovlig forsøk på vering, ulovlig rekruttering samt tilbud og anmodning om utilbørlige fordeler. Det gjelder også for klargjøring, oppbevaring, lagring, transport, overføring, mottak, innførsel og utførsel av organer tatt på ulovlig vis og forsettlig medvirkning til og forsøk på handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen.

Videre skal statene sørge for at virksomheter (juridiske personer) som skal holdes ansvarlige etter konvensjonen, kan underlegges effektive, forholdsmessige og preventive reaksjoner, jf. *artikkel 12 nr. 2*. Dette kan blant annet være økonomiske sanksjoner, midlertidig eller varig forbud mot å drive næringsvirksomhet, rettslig tilsyn eller rettslig avgjørelse om tvungen avvikling.

Det skal være adgang til beslag og inndragning av utbytte fra handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen, eller formuesgoder av en verdi som svarer til utbyttet, jf. *artikkel 12 nr. 3*.

Det skal videre være adgang til midlertidig eller varig stengning av en virksomhet som er benyttet til å utføre en handling som skal være straffbar etter konvensjonen. Det gjelder likevel ikke for rettighetene til godtroende tredjemenn. Det skal også være adgang til å ilegge gjerningspersonen midlertidig eller permanent forbud mot å utøve yrkesvirksomhet som er relevant for utøvelsen av en handling som skal være straffbar etter konvensjonen.

Etter *artikkel 13* skal følgende forhold betraktes som skjerpene ved fastsettelsen av straffereaksjoner:

- at handlingen har voldt offerets død eller påført offeret vesentlig fysisk eller psykisk skade,
- at handlingen ble begått av noen som misbrukte sin stilling,
- at handlingen ble begått innenfor rammen av en kriminell organisasjon,
- at gjerningspersonen tidligere er domfelt for handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen, og
- at handlingen ble begått mot et barn eller en særlig sårbar person.

Artikkel 14 pålegger statene å sørge for at det ved fastsettelsen av straffereaksjonen kan legges vekt på endelige dommer som er avsagt av en annen konvensjonspart.

3.6 Straffeprosesslovgivning mv.

Statene skal sørge for at etterforskning og straffeforfølgning ikke forutsetter at det foreligger en anmeldelse. Rettergangen skal kunne fortsette selv om en anmeldelse trekkes tilbake. Dette går fram av *artikkel 15*.

Statene skal sikre effektivitet i strafferettslig etterforskning og straffeforfølgning av handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen, jf. *artikkel 16*.

Statene skal, så langt det er mulig, samarbeide om etterforskning og straffeforfølgning, jf. *artikkel 17 nr. 1 og 2*.

Konvensjonen kan benyttes som rettslig grunnlag for utlevering eller gjensidig rettslig hjelp i straffesaker, jf. *artikkel 17 nr. 3*.

3.7 Beskyttelse av ofre og vitner

Statene skal iverksette tiltak for å beskytte rettighetene og interessene til ofre for organhandel. Statene skal særlig:

- sikre at ofre har tilgang til opplysninger som er relevante for saken deres, og som er nødvendige for å beskytte deres helse og andre berørte rettigheter,
- bistå ofre med deres fysiske, psykologiske og sosiale restitusjon og
- sørge for at nasjonal lovgivning sikrer ofre rett til erstatning fra gjerningspersonene. Dette følger av konvensjonens *artikkel 18*.

Etter *artikkel 19* skal statene sikre at ofrenes rettigheter og interesser beskyttes i alle stadier av utenrettslig etterforskning og straffeforfølgning. Statene skal særlig sikre at:

- ofre får informasjon om sine rettigheter, tilgjengelige tjenester, sin rolle i saken og om hvilket utfall saken får for dem. Ofre skal også, dersom de ber om det, få informasjon om oppfølging av anmeldelsen, siktelsen og status for straffeforfølgningen. Dette gjelder likevel ikke dersom dette kan ha negativ innvirkning på behandlingen av saken.
- det legges til rette for at ofre, i samsvar med nasjonale regler for rettergang, kan bli avhørt og legge fram bevismateriale. Det skal videre legges til rette for at ofre får lagt fram sine synspunkter, behov og bekymringer, enten direkte eller gjennom et mellomledd og at det blir tatt hensyn til dem.

- ofre får hensiktsmessige støttetjenester slik at deres rettigheter og interesser blir lagt fram på forsvarlig vis og tatt hensyn til.
- det treffes effektive tiltak for ofres og familie-medlemmers sikkerhet i forhold til trusler og represalier.

Statene skal sørge for at ofre fra den første gangen de har kontakt med kompetent myndighet, har tilgang til informasjon om relevante retts- og forvaltningsprosedyrer.

Statene skal påse at ofre, når de kan ha status som part i straffeforfølgningen, har tilgang til rettshjelp i samsvar med nasjonal lovgivning.

Statene skal sikre at ofre for en handling som skal være straffbar etter konvensjonen, som er begått på territoriet til en annen stat enn den de er bosatt i, kan anmelde forholdet til kompetent myndighet i bostedsstaten.

Statene skal sikre at grupper, stiftelser, sammenslutninger eller statlige eller ikke-statlige organisasjoner kan bistå og støtte ofre som samtykker til det, under straffeforfølgningen.

Statene skal sørge for effektiv beskyttelse mot mulige represalier eller trusler når vitner avgir forklaring om forhold som skal være straffbare etter konvensjonen, og ved behov også for deres slektninger eller andre personer som står dem nær. Beskyttelsen skal gis innenfor rammen av de midlene staten har til rådighet, og i samsvar med vilkår fastsatt i nasjonal lovgivning. Dette følger av *artikkel 20*.

3.8 Tiltak for å forebygge organhandel

Etter *artikkel 21* skal statene sikre:

- at det finnes et åpent og oversiktlig nasjonalt system for transplantasjon av organer.
- pasienter rettferdig tilgang til transplantasjonstjenester.
- at alle relevante myndigheter samarbeider om tilstrekkelig innsamling, analyse og utveksling av opplysninger om handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen.

Statene skal, ved behov, sette i verk tiltak for å gi helsepersonell og berørte tjenestemenn informasjon om forebygging og bekjempelse av organhandel eller styrke deres opplæring.

Statene skal, ved behov, fremme kampanjer for å bevisstgjøre allmennheten om farene ved organhandel og om at slik handel er ulovlig.

Statene skal forby annonsering av behov for organer eller tilgang til organer når dette gjøres

med sikte på å tilby eller søke å oppnå økonomisk vinning eller tilsvarende fordel. Det går fram av den utfyllende rapporten til konvensjonen at det må tas hensyn til EMK artikkel 10 om ytringsfrihet og den europeiske menneskerettighetsdomstolens praksis knyttet til denne artikkelen.

Statene skal, så langt det er mulig, samarbeide internasjonalt for å forebygge organhandel. Statene skal på anmodning avgi rapport til Partskomiteén (se punkt 3.9) om antallet tilfeller av organhandel på sine territorier og utpeke et nasjonalt kontaktpunkt for utveksling av opplysninger om organhandel. Dette går fram av *artikkel 22*.

3.9 Forholdet til andre konvensjoner, endring og sluttbestemmelser

Det skal opprettes en partskomité med bl.a. representanter for konvensjonsstatene, som skal overvåke gjennomføringen av konvensjonen, jf. *artikkelne 23-25*.

Konvensjonen berører ikke rettigheter og forpliktelser som følger av andre internasjonale avtaler. Konvensjonspartene kan inngå avtaler som utfyller eller styrker bestemmelsene i konvensjonen eller letter gjennomføringen av konvensjonens prinsipper. Dette går fram av *artikkel 26*.

Artikkel 27 omhandler prosedyrer for å endre konvensjonen.

Konvensjonen er åpen for undertegning for Europarådets medlemsstater, EU og ikke-medlemsstater som har observatørstatus i Europarådet og enhver annen ikke-medlemsstat etter invitasjon fra Ministerkomiteén. Konvensjonen trer i kraft tre måneder etter at fem stater (minst tre av dem må være medlemmer av Europarådet), har gitt sitt samtykke til å være bundet av konvensjonen (ratifisert). Dette går fram av *artikkel 28*. Så langt har ett land (Albania) ratifisert den. 16 andre land har erklært at de har som intensjon å slutte seg til konvensjonen ved å undertegne den.

Statene *kan* oppgi om konvensjonen skal få anvendelse på territorier som har en spesiell status, jf. *artikkel 29* og den utfyllende rapporten til organhandelskonvensjonen.

Konvensjonen har bestemmelser om tvisteløsning og om underretning om hvem som undertegner konvensjonen i *artikkel 31 og 33*.

Statene kan når som helst si opp konvensjonen. Oppsigelsen får virkning den første dagen i måneden etter en oppsigelsesperiode på tre måneder, jf. *artikkel 32*.

3.10 Adgang til å ta forbehold

Statene kan ta forbehold om at de, i unntakstilfeller og i samsvar med hensiktsmessige garantier eller nasjonale samtykkebestemmelser, ikke vil straffe uttak av organ fra levende donor selv om dette skjer uten et frivillig, uttrykkelig og informert samtykke, jf. *artikkel 4 nr. 2*. Det går fram av den utfyllende rapporten til organhandelskonvensjonen at flere av forhandlingspartene ønsket at

det i helt spesielle tilfeller skulle være mulig å ta ut organer fra personer som ikke er samtykkekompetente.

Statene kan videre ta forbehold om at de ikke vil straffe forsettlige forsøk på nærmere angitte handlinger, jf. *artikkel 9 nr. 3*.

Statene kan også ta forbehold om å ikke etablere jurisdiksjon i nærmere angitte situasjoner, jf. *artikkel 10 nr. 3 og 5*.

4 Gjeldende rett på området som reguleres i konvensjonen

4.1 Grunnloven og menneskerettsloven

Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i Grunnloven og i traktater om menneskerettigheter som en bindende for Norge, jf. Grunnloven § 92. Etter Grunnloven § 98 er alle like for loven og ingen må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling. Statens myndigheter skal sikre et vern om den personlige integritet, jf. Grunnloven § 102.

Europarådets konvensjon 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK) er gjort til norsk lov ved menneskerettsloven § 2 nr. 1. Etter EMK artikkel 14 skal utøvelsen av de rettigheter og friheter som er fastlagt i konvensjon sikres uten diskriminering på noe grunnlag slik som kjønn, rase, hudfarge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status. Det omfatter bl.a. retten til liv, retten til respekt for privatliv og ytringsfrihet, jf. artiklene 2, 8 og 10.

4.2 Helselovgivningen

Donasjon og transplantasjon av menneskelige organer er regulert i lov 7. mai 2015 nr. 25 om donasjon og transplantasjon av organ, celler og vev (transplantasjonslova). Formålet med loven er å sikre best mulig tilgang på organer, celler og vev til behandling av andre mennesker, sikre respekt for viljen og integriteten til donor og sikre at hensynet til de pårørende blir ivaretatt, jf. § 1.

Virkeområdet for loven er donasjon, testing, karakterisering, uttak, preservering, transport og transplantasjon av levende humane organer fra en levende eller død donor med sikte på behandling av sykdom eller skade hos et annet menneske, jf. § 2 første ledd første punktum. Kongen kan gi forskrift om at transplantasjonslova og forskrifter med hjemmel i loven helt eller delvis skal gjelde for Svalbard og Jan Mayen og fastsette særlige

regler under hensyn til forholdene på stedet. Forskriftshjemmelen er så langt ikke brukt.

Humane organer er definert som en differensiert og vital del av menneskekroppen, bestående av forskjellige vev som opprettholder dets struktur, blodforsyning og evne til å utvikle fysiologiske funksjoner med en betydelig grad av autonomi. Dette framgår av forskrift 7. desember 2015 nr. 1401 om kvalitet og sikkerhet for humane organer beregnet for transplantasjon (forskrift om humane organer til transplantasjon). En del av et organ betraktes også som et organ hvis dets funksjon skal benyttes til samme formål som det hele organet i menneskekroppen og opprettholder kravene til struktur og blodforsyning

Uttak av organ fra en levende giver kan bare finne sted dersom inngrepet ikke fører til en nærliggende fare for den fysiske eller psykiske helsen til donoren. Hovedregelen er at donor må være fylt 18 år. Uttak av organer fra personer mellom 12 og 18 år kan bare finne sted når det foreligger særlige grunner. I vurderingen av om det foreligger særlige grunner skal det bl.a. legges vekt på om:

- transplantasjon er nødvendig for å redde livet til mottakeren,
- det finnes noen annen aktuell donor,
- uttaket innebærer et stort inngrep,
- donoren har sterk tilknytning til mottaker,
- donoren er moden nok til å skjønne hva inngrepet innebærer.

Organuttak kan ikke skje fra barn under 12 år eller fra voksne som ikke har samtykkekompetanse.

Dette følger av transplantasjonslova § 5.

Det går fram av forarbeidene til loven¹ at det så langt ikke finnes eksempler på at det i Norge er blitt donert organer fra mindreårige. Departementet sluttet seg likevel til Aarseth-utvalgets² vurdering av at loven burde være robust med tanke på framtidige situasjoner. Departementet understre-

¹ Prop. 38 L (2014–2015) Transplantasjonslov og obduksjonslov

² NOU 2011: 21 Når døden tjener livet

ket at unntaket fra kravet om at donor må være fylt 18 år skal være snevert.

Departementet la til grunn at donasjon av organer (i praksis nyrer) alltid vil kreve samtykke fra levende donor, uansett alder. Dette krever at donor fullt ut forstår konsekvensene av inngrepet. Dermed vil uttak av organer fra levende donor bare være aktuelt når vedkommende nærmer seg 18 år. Donor skal ha grundig informasjon og psykologisk utredning før samtykke blir gitt.

Donasjon fra en levende giver krever skriftlig samtykke, jf. transplantasjonslova § 6. Samtykket kan når som helst trekkes tilbake. Transplantasjonslova § 7 har regler om hvem som har rett til å samtykke til donasjon fra en levende giver. Personer som er fylt 18 år kan samtykke alene. Når donor er under 18 år, må foreldrene, eller andre med foreldreansvaret etter barnelova, samtykke sammen med barnet. Donasjon kan ikke finne sted dersom foreldrene er uenige. For at samtykket skal være gyldig, må donoren og den som har samtykkekompetansen ha fått tilpasset informasjon om helsetilstanden til donoren og om inngrepet.

Uttak av organer fra en avdød donor kan skje dersom den avdøde hadde gitt samtykke til donasjon eller dersom det ikke er forhold som tilsier at den avdøde ville ha motsatt seg donasjon. Personer som er fylt 16 år har rett til å samtykke til at donasjon blir gjennomført etter at de er døde. Når avdøde har gitt samtykke kan de pårørende ikke nekte donasjon. Dersom det ikke foreligger et samtykke fra den avdøde, kan avdødes nærmeste pårørende nekte donasjon. Dette går fram av transplantasjonslova § 13.

Transplantasjonsbehandling er svært ofte en behandling som oppfyller vilkårene for at en pasient skal ha rettskrav på helsehjelp fra spesialisthelsetjenesten, jf. pasient- og brukerrettighetsloven § 2-1 b. Forsvarlig helsehjelp er i denne sammenhengen å finne den mottakeren som er best egnet for å få transplantert de organene som til enhver tid blir tilgjengelige.

Dersom det kan være aktuelt med donasjon fra levende donor, er praksis at en først utreder muligheten for å finne en levende donor. Dersom det viser seg at dette ikke er aktuelt, blir pasienten satt på venteliste for transplantasjon av organer fra avdød donor. Pasienter er sikret lik tilgang til transplantasjonsbehandling ved kravet om at tildeiling av organer til transplantasjon skal bygge på medisinske kriterier, jf. transplantasjonslova § 16.

For organdonasjon fra avdød donor er det utarbeidet protokoller med nærmere retningslinjer for bruk av ulike organer til donasjon. Blodgruppe-

og vevstypelighet, hastegrad på ventelisten, hvor lenge pasienten har stått på venteliste, aldersmatching og størrelsestilpasning blir tillagt vekt. Vektingen varierer etter hvilket organ det er snakk om.

Alle handlinger som har til hensikt å oppnå økonomisk gevinst som følge av donasjon av organer, celler eller vev til transplantasjon er forbudt, jf. transplantasjonslova § 20. Det samme gjelder medvirkning til at noen mottar slik gevinst. Det går fram av forarbeidene til bestemmelsen³ at den var ment å videreføre forbudet mot kommersiell utnyttning av organer, celler og vev i transplantasjonsloven av 1973. Bestemmelsen rammer også annonsering av behov for organer eller tilgang til organer når dette gjøres med sikte på å tilby eller søke å oppnå økonomisk vinning.

Hensikten med forbudet mot kommersiell utnyttelse har ikke vært å ramme tjenester eller faktiske omkostninger i forbindelse med lovlig formidling av biologisk materiale. Det vises blant annet til kommentarene til artikkel 21 i Biomedisinkonvensjonen⁴: «However, technical acts (sampling, testing, pasteurisation, fractionation, purification, storage, culture, transport, etc.) which are performed on the basis of these items may legitimately give rise to reasonable remuneration.» Rent administrative tjenester, for eksempel i form av søknad om godkjenning for virksomheter eller utarbeidelse av avtaledokumenter, vil være å anse som tjenester som det vil kunne tas betalt for uten å komme i konflikt med forbudet mot kommersiell utnyttelse.

Det går fram av forarbeidene til transplantasjonslova at departementet mente at det burde «haldast fast ved at forbudet ikkje skal ramme kjøp og sal av biologisk materiale som har gjennomgått ein tilverkningsprosess.»

Etter helsepersonelloven § 9 må helsepersonell verken på egne eller andres vegne motta gave, provisjon, tjeneste eller annen ytelse som er egnet til å påvirke helsepersonells tjenestlige handlinger på en utilbørlig måte.

I forskrift om humane organer til transplantasjon er det gitt regler som sikrer et sterkt vern av menneskers helse gjennom kvalitets- og sikkerhetsstandarder for humane organer beregnet for transplantasjon til mennesker. Forskriften gjelder donasjon, testing, karakterisering, uttak, preser-

³ Prop. 38 L (2014–2015) Transplantasjonslov og obduksjonslov

⁴ Explanatory Report to the Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine

vering, transport og transplantasjon av humane organer beregnet for transplantasjon, jf. § 2. Forskriften har bl.a. bestemmelser om godkjenning av donasjons- og transplantasjonsvirksomheter, jf. § 4.

Etter transplantasjonslova § 23 første ledd gjelder spesialisthelsetjenesteloven §§ 7-1 og 7-2 tilsvarende ved brudd på transplantasjonslova og forskrifter gitt med hjemmel i loven.

Etter spesialisthelsetjenesteloven § 7-1 kan Statens helsetilsyn gi pålegg om retting når helse-tjenester drives på en måte som er i strid med loven eller bestemmelser gitt i medhold av den, og driften antas å kunne ha skadelige følger for pasienter. Tilsynet kan, dersom det anses nødvendig, gi pålegg om stenging av helseinstitusjonen. Etter spesialisthelsetjenesteloven § 7-2 kan Statens helsetilsyn fastsette løpende tvangsmulkt for hver dag/uke/måned som går etter utløpet av fristen som er satt for oppfylging av pålegget. Tvangsmulkt kan også fastsettes som engangsmulkt.

Forsettlig og grovt uaktsomme brudd på transplantasjonslova med tilhørende forskrifter og medvirkning til slike brudd kan straffes med fengsel inntil tre måneder, jf. transplantasjonslova § 23 andre ledd. Bestemmelsen gjelder alle brudd på transplantasjonslova og tilhørende forskrifter, men det går fram av forarbeidene til transplantasjonslova at den først og fremst vil være aktuell for helsepersonell som foretar donasjon i strid med vilkårene. Straffebestemmelsen gjelder for både organer, celler og vev.

Forsøk på brudd på loven med tilhørende forskrifter er ikke straffbart. Det følger av at straffeframmen bare er tre måneder, jf. straffeloven § 16.

Helsepersonell skal utføre arbeidet sitt i samsvar med de krav til faglig forsvarlighet og omsorgsfull hjelp som kan forventes ut fra helsepersonellens kvalifikasjoner, arbeidets karakter og situasjonen for øvrig, jf. helsepersonelloven § 4. Helsepersonelloven kapittel 11 har regler om reaksjoner ved brudd på lovens bestemmelser. Det kan bl.a. gis advarsel, autorisasjon, lisens eller spesialistgodkjenning kan suspenderes eller tilbakekalles og autorisasjoner kan begrenses.

4.3 Straffeloven

Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd tvinger, utnytter eller forleder en person til å samtykke i fjerning av et av vedkommendes indre organer, straffes med fengsel inntil 6 år. Dette følger av straffeloven § 257.

På samme måte straffes den som legger forholdene til rette for slik tvang, utnyttelse eller forledelse ved å anskaffe, transportere eller motta personen. Det samme gjelder for den som på annen måte medvirker til tvangen, utnyttelsen eller forledelsen. Det samme gjelder også for den som gir eller mottar betaling eller annen fordel for samtykke på vegne av en som ikke har samtykkekompetanse. Den som begår handlinger som nevnt ovenfor mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt. Den som var uvitende om at fornærmede var under 18 år, straffes hvis han eller hun på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet.

Bestemmelsen i § 257 rammer dermed bare en spesiell form for medvirkning til at et organ kan bli tatt ut uten et fritt og informert samtykke.

Etter straffeloven § 258 straffes grove brudd på § 257 med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov skal det særlig legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang og om handlingen har medført betydelig utbytte. Den som var uvitende om at fornærmede var under 18 år, straffes hvis han eller hun på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet.

De nevnte straffebudene rammer også medvirkning, jf. straffeloven § 15.

Den som har forsett om å fullbyrde de ovenfor omtalte lovbruddene, og som foretar noe som leder direkte mot utføringen, straffes for forsøk. Den som frivillig avstår fra å fullbyrde lovbruddet eller avverger at det blir fullbyrdet, straffes likevel ikke for forsøk. Dette følger av straffeloven § 16.

Straffeloven § 77 lister opp omstendigheter som særlig skal vektlegges i skjerpende retning ved straffutmålingen, blant annet at lovbruddet:

- har satt menneskers liv eller helse i fare eller voldt velferdstap,
- er ledd i en planlagt eller organisert virksomhet,
- er forøvet ved at lovbrøyteren har utnyttet eller forledet unge personer, personer i en meget vanskelig livssituasjon, som er psykisk utviklingshemmet eller står i et avhengighetsforhold til lovbrøyteren,
- er begått i offentlig tjeneste eller er forøvet ved brudd på en særlig tillit eller
- er begått av noen som tidligere er ilagt en strafferettslig reaksjon for liknende handlinger eller andre handlinger som er av betydning for saken.

Etter straffeloven § 79 bokstav b kan fengselsstraffen forhøyes når en domfelt person på ny begår en straffbar handling av samme art som han tidligere er dømt for i Norge eller i utlandet.

Når et straffebed i straffeloven eller særlovgivningen er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes selv om ingen enkeltperson har utvist skyld eller oppfylt vilkåret om tilregnelighet. Med foretak menes forskjellige typer virksomheter: selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet. Foretaket kan straffes i form av bøter. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve virksomheten i visse former og ilegges inndragning. Dette følger av straffeloven § 27.

Straffeloven § 28 angir forhold det skal legges vekt på ved avgjørelsen av om et foretak skal ilegges straff. Et av forholdene er om overenskomst med fremmed stat forutsetter bruk av foretaksstraff, jf. bokstav h.

Straffeloven kapittel 13 gir regler om inndragning. Av § 67 følger at inndragning av utbytte av en straffbar handling i utgangspunktet er obligatorisk. I stedet for utbyttet kan hele eller deler av utbyttets verdi inndras. Som utbytte regnes også formuesgode som trer istedenfor utbytte, avkastning og andre fordeler av utbytte. Gjenstandsinnndragning kan sikres ved beslag, jf. straffeprosessloven § 203 flg. Verdiinnndragning kan sikres ved heftelse, jf. straffeprosessloven § 217 flg.

Straffeloven kapittel 10 gir regler om rettighetstap. Etter § 56 kan den som har begått en straffbar handling som viser at vedkommende er uskikket til eller kan misbruke en stilling, virksomhet eller aktivitet, fratras stillingen eller fratras retten til for fremtiden å ha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet.

Straffeloven §§ 4 til 7 regulerer straffelovgivningens stedlige virkeområde. Norsk straffelovgivning gjelder for handlinger foretatt i Norge, jf. straffeloven § 4 første ledd. Straffelovgivningingen gjelder også for handlinger foretatt på norsk fartøy, herunder luftfartøy, jf. straffeloven § 4 andre ledd bokstav c.

Etter straffeloven § 5 første ledd nr. 9 kommer straffeloven §§ 257 og 258 om menneskehandel til anvendelse også for handlinger foretatt i utlandet av en norsk statsborger, en person med bosted i Norge eller på vegne av et foretak registrert i Norge. For samme personkrets vil overtredelser av straffelovgivningingen, herunder straffebestemmelser i transplantasjonslova, foretatt i utlandet kunne straffes i Norge dersom handlingen også

var straffbar i landet hvor handlingen ble utført, jf. § 5 første ledd nr. 1.

Også for personer som oppholder seg i Norge, vil overtredelser av straffelovgivningingen foretatt i utlandet kunne straffes i Norge dersom handlingen også var straffbar i landet hvor handlingen ble utført, men med det tilleggsvilkår at strafferammen må være fengsel i mer enn 1 år, jf. § 5 tredje ledd, jf. § 5 første ledd nr. 1.

Videre kan overtredelser av straffelovgivningingen begått i utlandet av utlending uten tilknytning til Norge straffes i Norge dersom handlingen er rettet mot en norsk statsborger eller person bosatt i Norge og har en strafferamme på fengsel i 6 år eller mer, jf. straffeloven § 5 femte ledd.

I tillegg gir straffeloven § 6 en generell hjemmel til å straffeforfølge handlinger begått i utlandet der en rett eller plikt til å straffeforfølge følger av en folkerettslig forpliktelse. Handlingen må være omfattet av en norsk straffebestemmelse. Ettersom § 6 kun omfatter krav som følger av den folkerettslige forpliktelsen, vil ikke straffebed som går lenger enn det som kreves av konvensjonen kunne anvendes fullt ut på handlinger begått i utlandet etter § 6.

4.4 Straffeprosessloven

Det følger av straffeprosessloven § 62 a første ledd at straffbare handlinger er undergitt ubetinget offentlig påtale med mindre annet er bestemt i lov. Det er således ikke noe krav om anmeldelse eller påtalebegjæring fra fornærmede.

Etter andre ledd gjelder det unntak for overtredelse av straffebed med en strafferamme på 2 år eller lavere. For slike overtredelser kan påtale unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale.

Påtale for straffbare forhold begått i utlandet skal bare reises når allmenne hensyn tilsier det, jf. straffeloven § 5 syvende ledd og § 6 annet ledd. Mens hovedregelen altså er at påtalemyndigheten skal påtale alle straffbare handlinger, jf. straffeprosessloven § 62 a første ledd, er det dermed et krav om særskilt vurdering for å forfølge straffbare handlinger begått i utlandet. I utgangspunktet skal det utvises en viss tilbakeholdenhet med å påtale lovbrudd begått i utlandet, men for øvrig skal påtalemyndigheten foreta en bred skjønnsmessig, objektiv vurdering av saken.

Straffeprosessloven kapittel 18 gir regler om etterforskning. Det følger av straffeprosessloven § 226 fjerde ledd at etterforskningen skal gjennomføres så raskt som mulig og slik at ingen unødig utsettes for mistanke.

4.5 Voldsoffererstatningsloven

Den som har lidd personskade som følge av en straffbar handling som krenker livet, helsen eller friheten, eller dennes etterlatte, har rett til voldsoffererstatning fra staten etter reglene i voldsoffererstatningsloven.

4.6 Utleveringsloven mv.

Behandlingen av en utleveringsbegjæring fra fremmed stat utenfor Norden reguleres av lov 13. juni 1975 nr. 39 om utlevering av lovbrytere mv. Hovedregelen etter utleveringsloven § 3 nr. 1 er at utlevering bare kan skje når handlingen etter norsk lov kan medføre fengsel i mer enn 1 år.

Mellom de nordiske landene gjelder lov 20. januar 2012 nr. 4 om pågriping og overlevering til og frå Noreg for straffbare forhold på grunnlag av

ein arrestordre. Etter § 17 kan en person overleveres til et annet nordisk land på grunnlag av en nordisk arrestordre som gjelder strafforfølgning for forhold som kan medføre frihetsstraff eller annen frihetsberøvende reaksjon i den utferdigende stat. Det er ikke noe krav til straffens eller reaksjonens lengde.

4.7 Forholdet mellom straffeloven og transplantasjonslova

Straffeloven rammer de mest alvorlige handlingene, dvs. bruk av vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd for å tvinge, utnytte eller forlede en person til å samtykke i fjerning av et organ eller å medvirke til dette. Transplantasjonslovas straffebestemmelser rammer alle former for ulovlig uttak og innsetting av organer.

5 I hvilken grad er konvensjonen allerede oppfylt i norsk rett?

Gjennomgangen av gjeldende rett i kapittel 4, viser at forpliktelsene etter konvensjonen langt på vei allerede er oppfylt i norsk regelverk. Dette gjelder også artiklene som Norge bare er forpliktet til å bestrebe seg på å gjennomføre.

Konvensjonens sentrale bestemmelse i artikkel 4 om at uttak av organer fra levende donor uten samtykke eller fra avdød donor i strid med nasjonal lovgivning skal kunne straffes, er oppfylt i transplantasjonslova. Etter § 23, jf. § 6 er uttak av organ fra levende donor straffbart hvis det ikke foreligger et informert og skriftlig samtykke til donasjon. Loven fastsetter også straff for uttak fra avdød donor i strid med bestemmelsene i transplantasjonslova § 13.

Etter konvensjonen artiklene 4 og 7 skal det være straffbart å motta økonomisk vinning eller tilsvarende fordel som motytelse for organer. I norsk rett er dette langt på vei oppfylt i transplantasjonslova § 20, jf. § 23 andre ledd ved at alle handlinger som har til hensikt å oppnå økonomisk vinning som følge av donasjon av organer til transplantasjon kan straffes. Medvirkning til slike handlinger er straffbart etter transplantasjonslova § 20 jf. § 23 andre ledd og straffeloven § 15. Menneskeorganer kan videre bare tas ut på de vilkår og til de formål som loven bestemmer. Annen bruk vil kunne straffes etter transplantasjonslova § 23 andre ledd. Se også forslag om å tydeliggjøre forbudet mot kommersiell utnyttning av organer, celler og vev i punkt 6.5.

Etter konvensjonens artikkel 18 skal det treffes nødvendige tiltak for å beskytte rettighetene og interessene til ofre for organhandel. I norsk rett er dette oppfylt ved bestemmelser i en rekke lover; Straffeprosessloven § 242 ved at fornærmede og bistandsadvokat på begjæring skal gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, voldsoffererstatningsloven som gir den som har lidd personskade som følge av en straffbar handling som krenker livet, helsen eller friheten rett til voldsoffererstatning fra staten, pasient- og brukerrettighetsloven som gir rett til nødvendig helsehjelp og sosialtjenesteloven § 17 som gir rett til opplysning, råd og veiledning som kan bidra til å løse eller forebygge sosiale problemer.

En annen sentral bestemmelse er artikkel 10 om at det skal etableres jurisdiksjon for handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen. Dette er oppfylt i straffeloven §§ 4-6.

Dermed er de mest sentrale kravene etter konvensjonen allerede oppfylt i norsk rett.

Konvensjonens krav i artikkel 5 om at bruk av ulovlig uttatte organer skal kunne straffes er et stykke på vei oppfylt i transplantasjonslova ved at menneskeorganer bare kan tas ut på de vilkår og til de formål som loven bestemmer. Annen bruk vil være brudd på transplantasjonslova og vil kunne straffes etter transplantasjonslova § 23 andre ledd.

Konvensjonens krav i artikkel 4 nr. 4 om å vurdere å straffe uttak av organer utenfor det nasjonale transplantasjonssystemet og artikkel 6 om straff for innsetting av organer utenfor det nasjonale transplantasjonssystemet er oppfylt ved krav om godkjenning av donorsykehus og transplantasjonsvirksomheter. Godkjenningskravet følger av forskrift om humane organer til transplantasjon § 4 som slår fast at donasjon og transplantasjon bare kan finne sted ved virksomheter som er godkjent av Helsedirektoratet. Innsetting av organer ved virksomhet som ikke er godkjent vil være et brudd på forskriften som kan straffes etter transplantasjonslova § 23 andre ledd.

Konvensjonens krav om straff for etterfølgende håndtering av uttatte organer i artikkel 8 er et stykke på vei oppfylt i forskrift om humane organer til transplantasjon § 4. Forskriften slår fast at preservering og transport av organer til transplantasjon bare kan finne sted ved virksomheter som er godkjent av Helsedirektoratet. Preservering og transport som utføres av en virksomhet som ikke er godkjent, vil være et brudd på forskriftene som kan straffes etter transplantasjonslova § 23 andre ledd.

Konvensjonens artikkel 9 om straff for medvirkning er oppfylt ved at medvirkning til uttak av organer som skjer i strid med bestemmelsene i transplantasjonslova §§ 6 og 13 er straffbart etter transplantasjonslova § 23 andre ledd, jf. straffeloven § 15.

Kravet i konvensjonens artikkel 13 og 14 om at det ved fastsettelse av straffereaksjoner skal legges vekt på nærmere angitte forhold er oppfylt i straffeloven kapittel 14. Kravene til straffeprosesslovgivningen i artiklene 15-20 er oppfylt i straffeprosessloven.

Kravet i artikkel 21 om at statene skal ha et åpent og transparent system for transplantasjon

av organer er oppfylt i forskrift om humane organer til transplantasjon § 4 som slår fast at transplantasjon bare kan finne sted ved virksomheter som er godkjent av Helsedirektoratet og transplantasjonslova § 16 som slår fast at tildeling av organer til transplantasjon skal bygge på medisinske kriterier.

6 Behov for tilpasninger i norsk regelverk for å kunne gjennomføre konvensjonen

6.1 Innledning

Konvensjonens artikkel 5 har et noe videre virkeområde enn transplantasjonslova ved at den stiller krav om at all bruk av ulovlig uttatte organer skal kunne straffes. Det er derfor nødvendig å utvide virkeområdet for transplantasjonslova og virkeområdet for lovens straffebestemmelse. Ivaretagelse av konvensjonens krav bør også synliggjøres i transplantasjonslovas formålsbestemmelse.

Straff for kommersiell utnyttning etter konvensjonens artikkel 4 nr. 1 bokstavenes b og c og artikkel 7 omfatter også handlinger som ikke er direkte knyttet til donasjon eller transplantasjon. Det er derfor nødvendig å tydeliggjøre anvendelsesområdet for transplantasjonslova § 20 som forbyr kommersiell utnyttning av organer, celler og vev.

Forsettlig forsøk på handlinger som er straffbare etter transplantasjonslova er i dag ikke straffbare fordi strafferammen for handlingene er for lav. Den lave strafferammen gjør det også vanskelig å oppfylle konvensjonens krav knyttet til utlevering av lovbrøyttere.

Videre er det nødvendig å øke strafferammen i transplantasjonslova for å gjennomføre artikkel 12. Denne bestemmelsen stiller krav om at straff for handlinger som skal kunne straffes etter konvensjonen skal være effektiv, forholdsmessig og preventiv.

Forslaget til transplantasjonslova § 23 a er ment å sikre full oppfyllelse av artikkel 8 som krever straff for forsettlig klargjøring, preservering, lagring, transport, overføring, mottak, innføring og utførsel av ulovlig uttatte organer.

Etter departementets vurdering vil ovennevnte endringer bringe norsk lovgivning i samsvar med konvensjonens krav. Det er ikke behov for å benytte seg av konvensjonens adgang til å ta forbehold.

I tillegg foreslår departementet enkelte endringer som skal gi bedre samsvar mellom på den ene siden straffeprosessloven og straffeloven og på den andre siden transplantasjonslova.

Tilslutning til konvensjonen vil kreve Stortingets samtykke etter Grunnloven § 26 andre ledd. Utenriksdepartementet har derfor fremmet forslag om ratifikasjon, jf. Prop. S. 90 Samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer av 25. mars 2015 (2016–2017) samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer.

6.2 Utvidelse av formålet med transplantasjonslova

6.2.1 Gjeldende rett

Formålet med loven er å sikre best mulig tilgang på organer, celler og vev til behandling av andre mennesker, sikre respekt for viljen og integriteten til donor og sikre at hensynet til de pårørende blir ivaretatt, jf. § 1. Se også punkt 4.2.

6.2.2 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo at formålsbestemmelsen i transplantasjonslova skulle utvides slik at formålet med loven også blir å forebygge og bekjempe handel med menneskeorganer.

6.2.3 Høringsinstansenes syn

Ingen av høringsinstansene hadde særskilte merknader til utvidelse av formålsbestemmelsen. *Helsedirektoratet* og *Spydeberg kommune* ga imidlertid generell støtte til forslagene til endringer i transplantasjonslova.

6.2.4 Departementets vurderinger og forslag

Formålsbestemmelsen i transplantasjonslova er rettet inn mot ønsket aktivitet: donasjon og transplantasjon til behandling av et annet menneske. Konvensjonen retter fokuset mot uønsket aktivitet.

Formålsbestemmelser gir en viktig bakgrunn for tolkningen av de andre paragrafene i loven. Det går fram av forarbeidene¹ at formålsbestem-

melsen i transplantasjonslova bl.a. gir retningslinjer for utøvelse av skjønn om hva som er forsvarlig praksis, for eksempel hva som vil være en saklig motivasjon for en avgjørelse etter loven.

Det er viktig å framheve at også behovet for å forebygge og bekjempe organhandel skal gi føringer for tolkningen av bestemmelsene i transplantasjonslova. Departementet foreslår derfor at formålsbestemmelsen i transplantasjonslova utvides slik det ble foreslått i høringen.

Se utkastet til endringer i transplantasjonslova § 1.

6.3 Utvidelse av det saklige virkeområdet for transplantasjonslova og straffebestemmelsen

6.3.1 Gjeldende rett

Virkeområdet for loven er donasjon, testing, karakterisering, uttak, preservering, transport og transplantasjon av levende humane organer mv. fra en levende eller død donor med sikte på behandling av sykdom eller skade hos et annet menneske. Se også punkt 4.2.

6.3.2 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo en mer generell utforming av transplantasjonslovas virkeområde, slik at ordlyden dekker alle handlinger knyttet til donasjon og transplantasjon av organer. Videre ble det foreslått en utvidelse av virkeområdet, slik at all håndtering av organer som er tatt ut på ulovlig vis dekkes av loven.

Departementet foreslo også en utvidelse av straffebestemmelsen i transplantasjonslova slik at den dekker hele virkeområdet til konvensjonens artikkel 5. Departementet foreslo at det skulle presiseres i straffebestemmelsen at den også skal omfatte bruk mv. av organer som er tatt ut i strid med bestemmelsene i transplantasjonslova.

6.3.3 Høringsinstansenes syn

Helse Bergen mener at det fortsatt bør gå uttrykkelig fram av bestemmelsen om virkeområdet at loven gjelder for både levende og døde donorer og at det fortsatt bør presiseres at donasjon og trans-

plantasjon må skje med sikte på behandling av sykdom eller skade hos et annet menneske.

6.3.4 Departementets vurderinger og forslag

Virkeområdet for transplantasjonslova svarer til virkeområdene i EUs celledirektiv² og organdirektiv³. Det går likevel fram av forarbeidene⁴ at loven gjelder for alle ledd i prosessen med donasjon og transplantasjon av organer, celler og vev.

Organhandelskonvensjonen forplikter statene til å gjøre alle sider ved organhandel straffbart, bl.a. skal bruk av organer som er tatt ut på ulovlig vis være straffbart uavhengig av formålet med uttaket, jf. konvensjonens artikkel 5. Dette gir konvensjonen et noe videre virkeområde enn transplantasjonslova. Det er heller ikke fullt samsvarende mellom begrepene transplantasjonslovas bestemmelse om virkeområde og konvensjonen bruker for å beskrive handlingene som utføres mellom uttak og innsetting av et organ.

På denne bakgrunn opprettholder departementet forslaget om en mer generell utforming av transplantasjonslovas saklige virkeområde, slik at dette dekker alle handlinger knyttet til donasjon og transplantasjon av organer. Videre skal loven regulere all bruk av ulovlig uttatte organer. Departementet understreker at bestemmelsen om det saklige virkeområdet kun gir rammer for lovens bestemmelser. Innenfor rammen er det de enkelte pliktene og forbudene i loven som er avgjørende for hva som er straffbart.

Tilsvarende foreslår departementet en utvidelse av straffebestemmelsen i transplantasjonslova slik at alle handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen kan straffes. Departementet foreslår at det presiseres i straffebestemmelsen at den også skal omfatte bruk mv. av organer som er tatt ut i strid med bestemmelsene i transplantasjonslova. Forslaget til endringer i transplantasjonslova §§ 2 og 23 a er ment å sikre oppfyllelse av artikkel 5 og 8.

Helse Vest har gjort oppmerksom på at forslaget i høringsnotatet opphever avgrensingen mot transplantasjon av pasientens eget vev. Det var ikke intensjonen med forslaget. Departementet foreslår derfor at avgrensingen tas inn igjen.

Se utkastet til endringer i transplantasjonslova § 2 første ledd og ny § 23 a.

¹ Prop. 38 L (2014–2015) Transplantasjonslov og obduksjonslov

² Direktiv 2004/23/EF

³ Direktiv 2010/53/EF

⁴ Prop. 38 L (2014–2015) Transplantasjonslov og obduksjonslov

6.4 Det geografiske virkeområdet for transplantasjonslova

6.4.1 Gjeldende rett

Kongen kan gi forskrift om at transplantasjonslova og forskrifter med hjemmel i loven helt eller delvis skal gjelde for Svalbard og Jan Mayen og fastsette særlige regler under hensyn til forholdene på stedet. Dette følger av transplantasjonslova § 2 andre ledd. Hjemmelen er så langt ikke brukt.

Norsk privatrett og strafferett og den norske lovgivning om rettspleien gjelder for Bouvetøya, Peter I's øy og Dronning Maud Land. I hvilken utstrekning andre lover skal gjelde, bestemmes av Kongen, jf. bilandsloven § 2. Transplantasjonslova er ikke gjort gjeldende for disse områdene.

6.4.2 Forslaget i høringsnotatet

Departementet ba om å få høringsinstansenes synspunkter på hvilke områder konvensjonen og den aktuelle lovgivningen bør få anvendelse for.

6.4.3 Høringsinstansenes syn

Justis- og beredskapsdepartementet mener at organhandelskonvensjonen bør få anvendelse for Svalbard og Jan Mayen. *Justis- og beredskapsdepartementet* ser ingen prinsipielle betenkeligheter med å la konvensjonen få anvendelse for Bouvetøya og bilandene i Antarktis (Peter I's øy og Dronning Maud Land).

6.4.4 Departementets vurderinger og forslag

I henhold til prinsippet i Wien-konvensjonen artikkel 29 gjelder en folkerettslig avtale for alle delene av en stats territorium, så sant ikke noe annet fremgår av traktaten eller på annen måte.

Etter organhandelskonvensjonen kan statene oppgi i hvilken grad konvensjonen skal gjelde for territorier med spesiell status. Konvensjonen vil gjelde for Svalbard og Jan Mayen med mindre Norge erklærer at områdene ikke skal omfattes.

Den formen for kriminalitet som konvensjonen tar sikte på å bekjempe stopper ikke ved landegrensene. Utenriksdepartementet har i Prop. S. 90 (2016–2017) om samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon mot ulovlig handel med menneskeorganer av 25. mars 2015 foreslått at konvensjonen skal gjelde for Svalbard, Jan Mayen, Bouvetøya og bilandene i Antarktis.

For at konvensjonen skal kunne få anvendelse, må også regelverket som gjennomfører konven-

sjonen i norsk rett gjøres gjeldende for disse områdene. Straffeloven, straffeprosessloven og utleveringsloven gjelder for alle de aktuelle områdene.

Departementet foreslår derfor at transplantasjonslova og forskriftene etter loven gjøres gjeldende for Svalbard, Jan Mayen, Bouvetøya og bilandene i Antarktis. Dette må besluttes av Kongen med hjemmel i transplantasjonslova § 2 og bilandsloven § 2.

6.5 Tydeliggjøring av forbudet mot kommersiell utnyttning

6.5.1 Gjeldende rett

Alle handlinger som har til hensikt å oppnå økonomisk vinning som følge av donasjon av organer mv. til transplantasjon og medvirkning til at noen mottar slik vinning straffes. Det går fram av transplantasjonslova § 20 jf. § 23 andre ledd.

6.5.2 Forslaget i høringsnotatet

Kommersialiseringsforbudet i transplantasjonslova § 20 er ikke særskilt omtalt i høringsnotatet, men det ble foreslått at bestemmelsen om saklig virkeområde for loven skulle utvides og gjøres mer generell. Straffebestemmelsen skulle også omfatte en rekke handlinger knyttet til ulovlig uttak av organer mv. Se nærmere drøftelse i punkt 6.3.

6.5.3 Høringsinstansenes syn

Ingen av høringsinstansene hadde innvendinger mot forslagene om endringer i virkeområdet og straffebestemmelsen. *Justis- og beredskapsdepartementet* anbefalte imidlertid en tydeliggjøring av forbudet mot kommersiell utnyttning av organer:

Handlingene som er beskrevet i artikkel 4 nr. 1 bokstav b og c samt artikkel 7 bør vurderes reflektert i loven på en tydeligere måte enn gjeldende § 20 innebærer.

6.5.4 Departementets vurderinger og forslag

Transplantasjonslovas forbud mot kommersiell utnyttning er avgrenset til handlinger som har til hensikt å oppnå økonomisk vinning som følge av donasjon til transplantasjon.

Norge har ratifisert Biomedisinkonvensjonen, herunder artikkel 21 som slår fast at menneskekroppen og dens deler ikke som sådan skal gi opp-

hav til økonomisk vinning. Forbudet gjelder alle former for kommersiell utnytting, uavhengig av formål med uttaket.

Transplantasjonsloven fra 1973 regulerte både donasjon og transplantasjon, sykehusobduksjon, bruk av fostervev og avgivelse av lik til bruk i undervisning og forskning. Loven hadde derfor et generelt utformet forbud mot kommersiell utnytting av organer, celler og vev som sådan. Forbudet var ikke avgrenset til donasjon eller transplantasjon.

Kommersialiseringsforbudet i den nye transplantasjonslova av 2015 ble tilpasset dagens virkeområde, dvs. donasjon til transplantasjon. Dermed ble også ordlyden i forbudet noe snevrere enn i den tidligere loven. Dette gjør det mer usikkert om bestemmelsen oppfyller kravene i organhandelskonvensjonen, som har et noe mer omfattende virkeområde. Det er ikke opplagt at begrepene «donasjon» og «transplantasjon» omfatter alle handlingene som skal være straffbare etter konvensjonen artikkel 4 nr. 1 bokstavene b og c og artikkel 7. Se nærmere omtale i punkt 3.2

Departementet viser til at mangel på organer til transplantasjon bidrar til å skape et marked for ulovlig uttak og innsetting av organer og økonomisk vinning som følge av dette. Det er viktig å bidra til å bekjempe slik aktivitet, blant annet med et tydelig og generelt forbud mot kommersiell utnytting i transplantasjonslova.

For å sikre at alle handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen kan straffes, foreslår departementet at transplantasjonslovas forbud mot kommersiell utnytting ikke lenger skal begrenses til økonomisk vinning som følge av donasjon av organer mv. til transplantasjon. Forbudet vil etter dette omfatte uttak, innsetting eller bruk av menneskeorganer for å oppnå økonomisk gevinst eller annen utilbørlig fordel. Forslaget vil innebære en videreføring av forbudet mot kommersiell utnytting i transplantasjonslova fra 1973, jf. også Prop. 38 L (2014–2015).

Se utkastet til endringer i transplantasjonslova § 20.

6.6 Økt strafferamme i transplantasjonslova

6.6.1 Gjeldende rett

Forsettlig og grovt uaktsomme brudd på transplantasjonslova med tilhørende forskrifter og medvirkning til slike brudd kan straffes med fengsel inntil tre måneder, jf. transplantasjonslova § 23 andre ledd. Bestemmelsen gjelder alle brudd på

transplantasjonslova og tilhørende forskrifter, men det går fram av forarbeidene til transplantasjonslova at den først og fremst vil være aktuell for helsepersonell som foretar donasjon i strid med vilkårene. Straffebestemmelsen gjelder for både organer, celler og vev. Se også punkt 4.2.

6.6.2 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo at strafferammen i transplantasjonslova skulle settes til fengsel inntil 2 år og at det skulle presiseres hvilke overtredelser som kan medføre straff etter transplantasjonslova. Departementet foreslo at strafferammen skal være fengsel inntil 6 år for de groveste handlingene. Departementet foreslo videre at det ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov særlig skal legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang og om handlingen har medført betydelig utbytte.

6.6.3 Høringsinstansenes syn

Justis- og beredskapsdepartementet slutter seg til vurderingen av at straffebestemmelsen bør angi hvilke lovovertridelser som er straffbare.

Helsedirektoratet skriver:

Helsedirektoratet vil påpeke at strafferammen etter transplantasjonslova vil være strengere enn strafferammen etter bioteknologiloven. En følge av dette vil blant annet være at ulovlig uttak av hornhinner (omfattet av transplantasjonslova) vil kunne straffes strengere enn f.eks. ulovlig uttak av egg, sæd og embryo (omfattet av bioteknologiloven).

Spydeberg kommune skriver:

Spydeberg kommune vurderer den foreslåtte strafferammen som for lav, og foreslår å heve den generelle strafferammen for forsettlig og grovt uaktsomme brudd på transplantasjonslova til fengsel inntil 6 år, og at strafferammen for grove brudd på loven heves til fengsel inntil 15 år. Kommunen anser dette som en mer forholdsmessig og preventiv straffereaksjon i tråd med konvensjonens formål om å forebygge og bekjempe handel med menneskelige organer.

6.6.4 Departementets vurderinger og forslag

Norge har så langt vært lite berørt av internasjonal handel med menneskeorganer. Det er likevel

svært viktig at vi bidrar til at de som er skyldige i ulovlig uttak, bruk, innsetting og kommersiell utnyttning av menneskelige organer eller i handlinger som medvirker til gjennomføringen av slike handlinger, kan ilegges en straff som er rimelig sett i forhold til det de har gjort.

Konvensjonen stiller ikke krav om bestemte strafferammer. Konvensjonen gir likevel føringer for nivået på strafferammen. Straffereaksjonene skal være effektive, forholdsmessige og preventive.

De alvorligste handlingene, menneskehandel som involverer menneskeorganer, straffes i dag etter straffeloven. Den generelle strafferammen er 6 år. Strafferammen for grove brudd er 10 år. Se nærmere omtale i punkt 4.3. Straffelovens bestemmelser er effektive, og gir grunnlag for utlevering. Virkeområdet for bestemmelsene i straffeloven er likevel relativt smalt.

Alle brudd på transplantasjonslova og tilhørende forskrifter kan straffes, men strafferammen er lav. Se nærmere omtale i punkt 4.2.

Forbrytelsene som dekkes av straffelovens regler antas å ha en strafferamme som tilfredsstiller konvensjonens krav. Strafferammen for andre handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen er derimot for lav.

Departementet viser til at strafferammen for kroppskrenkelse og kroppsskade er fengsel i henholdsvis inntil 1 år og inntil 6 år, jf. straffeloven §§ 271 og 273. Ulovlig uttak av organer er dypt krenkende handlinger. Etter departementets syn taler det for at det minst bør kunne ilegges like lang straff for brudd på transplantasjonslova som for de mildeste voldslovbruddene.

Konvensjonen krever at forsettlig forsøk på handlinger som skal være straffbare etter konvensjonen skal kunne straffes, og at straffen skal kunne gi grunnlag for utlevering. Etter straffeloven § 16 kan den som har forsett om å fullbyrde et lovbrudd som kan medføre fengsel i 1 år eller mer, og som foretar noe som leder direkte mot utføringen, straffes for forsøk. Etter utleveringsloven er hovedregelen at fengselsstraffen må være mer enn 1 år for å gi grunnlag for utlevering, jf. § 3 nr. 1.

Departementet har merket seg at *Spydeberg kommune* tar til orde for å øke strafferammen mer enn departementet har foreslått. Departementet viser til at nivået må avpasses etter de øvrige strafferammene. Strafferammen for grov kroppskrenkelse er f.eks. 10 år og den nedre strafferammen for drap er 8 år. Departementet viser dessuten til at de alvorligste tilfellene av organhandel allerede er omfattet av straffeloven og har en strafferamme på 10 år.

På denne bakgrunn opprettholder departementet forslaget om økning av strafferammen til 2 og 6 år. Forslaget innebærer at den alminnelige strafferammen i transplantasjonslova settes til fengsel inntil 2 år og at det presiseres hvilke overtredelser som kan medføre straff etter transplantasjonslova. Dette vil blant annet omfatte handlinger som skal gjøres straffbare etter konvensjonen.

Helsedirektoratet peker på at forslaget medfører at strafferammen for brudd på transplantasjonslova vil bli vesentlig høyere enn for brudd på bioteknologiloven. Departementet er klar over at den foreslåtte økningen av strafferammen vil føre til at strafferammen i transplantasjonslova blir høyere enn i de andre helselovene, herunder bioteknologiloven. Departementet mener imidlertid at økningen er godt begrunnet ved at den ivaretar vår internasjonale forpliktelse til å bekjempe handel med menneskeorganer.

Det er ikke alle bestemmelsene i transplantasjonslova som gir forpliktelser. Noen forpliktelser vil videre kunne følges opp vel så effektivt gjennom eierstyring og tilsyn som ved straff etter transplantasjonslova.

Departementet foreslår at den som forsettlig eller grovt uaktsomt bryter reglene i følgende bestemmelser i transplantasjonslova skal kunne straffes med fengsel inntil 2 år:

- § 5 (Uttak frå levande donor),
- § 6 (Hovudregel om samtykke),
- § 7 (Kven som har rett til å samtykke (samtykkekompetanse) til donasjon frå ein levande donor),
- § 10 (Stadfesting av døden),
- § 12 (Behandling med sikte på donasjon),
- § 13 (Samtykke frå avdøde og næraste pårørende sin rett til å nekte donasjon),
- § 16 (Tildeling av organ, celler og vev),
- § 17 (Anonymitet mellom partane i donasjonsprosessen),
- § 19 (Forbod mot transplantasjon frå dyr til menneske (xenotransplantasjon) og
- § 20 (Forbod mot kommersiell utnyttning).

Videre vises det til forslaget i punkt 6.3 om å gjøre straffebestemmelsen i transplantasjonslova gjeldende for bruk mv. av organer som er tatt ut i strid med bestemmelser i transplantasjonslova. Slike handlinger skal også være omfattet av strafferammen på 2 år.

Departementet mener videre at strafferammen, etter mønster fra straffeloven, bør være høyere for de groveste handlingene. Departementet opprettholder derfor forslaget om at grove brudd

straffes med fengsel inntil 6 år. Dette gjelder brudd på følgende bestemmelser:

- § 5 (Uttak frå levande donor),
- § 6 (Hovudregel om samtykke),
- § 7 (Kven som har rett til å samtykke (samtykkekompetanse) til donasjon frå ein levande donor),
- § 10 (Stadfesting av døden),
- § 12 (Behandling med sikte på donasjon),
- § 13 (Samtykke frå avdøde og næraste pårørende sin rett til å nekte donasjon) og
- § 20 (Forbod mot kommersiell utnytting).

Departementet foreslår vidare at det, etter mønster fra straffeloven § 258, særleg skal legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang og om handlingen har medført betydelig utbytte. Den som var uvitende om at fornærmede var under 18 år, bør kunne straffes for grovt lovbrudd hvis vedkommende på noe punkt kan klandres for sin uviitenhet.

Konvensjonen krever at nærmere angitte omstendigheter skal være straffeskjerpene ved straffutmålingen, se omtalen i punkt 3.5. Kravene er allerede ivarettatt i straffeloven § 77, se omtalen i punkt 4.3.

De foreslåtte strafferammene skal også omfatte brudd på forskrifter som er gitt med hjemmel i de aktuelle paragraferne.

6.7 Endringer i straffeprosessloven

6.7.1 Gjeldende rett

Politiet har tiltalekompetanse i saker om brudd på transplantasjonslova, ettersom strafferammen i transplantasjonslova er fengsel inntil 3 måneder. Det vises til transplantasjonslova § 23, jf. straffeprosessloven § 67 andre ledd bokstav a. Hovedregelen etter straffeprosessloven er at politiet avgjør spørsmålet om tiltale i saker om lovbrudd som ikke kan medføre straff av fengsel i mer enn 1 år.

6.7.2 Forslaget i høringsnotatet

Det ble foreslått å videreføre dagens ordning der politiet har tiltalekompetanse i saker om brudd på transplantasjonslova. Dette krevde en endring i straffeprosessloven.

6.7.3 Høringsinstansenes syn

Ingen høringsinstanser uttalte seg mot forslaget.

6.7.4 Departementets vurderinger og forslag

Det er ikke behov for endringer i straffeprosessloven for å oppfylle konvensjonens krav.

I dag har politiet tiltalekompetanse i saker om brudd på transplantasjonslova, ettersom strafferammen i transplantasjonslova er fengsel inntil 3 måneder, jf. transplantasjonslova § 23 og straffeprosessloven § 67 andre ledd bokstav a.

Departementet mener at dagens ordning bør videreføres. Når strafferammen i transplantasjonslova heves til fengsel inntil 2 år, eller inntil 6 år for grove overtredelser, vil saker om brudd på loven falle utenfor § 67 andre ledd bokstav a. For å videreføre politiets tiltalekompetanse foreslår departementet at *transplantasjonslova § 23 a* føyes til i opplistingen i straffeprosessloven § 67 andre ledd bokstav c. Tiltalekompetansen for grove brudd på transplantasjonslova, jf. utkastets § 23 b, bør derimot ligge hos statsadvokaten.

Se utkastet til endringer i straffeprosessloven § 67.

6.8 Andre endringer i transplantasjonslova og obduksjonslova

6.8.1 Gjeldende rett

Etter straffeloven § 15 rammer et straffebud også den som medvirker til overtredelsen. Transplantasjonslova og obduksjonslova bygger på systemet i den gamle straffeloven fra 1902. De to lovene har derfor egne bestemmelser om medvirkning, jf. transplantasjonslova § 23 andre ledd og obduksjonslova § 16 andre ledd. Transplantasjonslova har i tillegg en egen bestemmelse om forbud mot medvirkning til handlinger som har til hensikt å oppnå økonomisk gevinst som følge av donasjon av organer, celler eller vev i § 20 andre punktum.

Samtidig med ikraftsettingen av straffeloven ble ordningen med straffebud som krever at det foreligger allmenne hensyn, erstattet med regelen i straffeprosessloven § 62 a første ledd om at straffbare handlinger er undergitt ubetinget offentlig påtale.

Påtalemyndigheten kan likevel unnlate å følge handlinger med en strafferamme på to år eller lavere, hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. § 62 a andre ledd første punktum. Ved vurderingen av om allmenne hensyn foreligger, skal det blant annet legges vekt på om den fornærmede ønsker påtale, jf. § 62 a andre ledd annet punktum.

Transplantasjons- og obduksjonslovgivningen har også bestemmelser om når offentlig påtale

skal finne sted, jf. transplantasjonslova § 23 tredje ledd og obduksjonslova § 16 tredje ledd. Offentlig påtale skal finne sted når allmenne hensyn krever det, eller etter krav fra Statens helsetilsyn.

6.8.2 Forslaget i høringsnotatet

Departementet foreslo at medvirkningsbestemmelsene i transplantasjonslova og obduksjonslova oppheves. Videre ble det foreslått å oppheve de særskilte bestemmelsene i transplantasjonslova og obduksjonslova om offentlig påtale hvis allmenne hensyn krever det. Bestemmelsen om at Statens helsetilsyn kan kreve påtale ble foreslått videreført.

Etter forslaget skulle det også gå klart fram av straffebestemmelsene i obduksjonslova hvilke lovbrudd som skal kunne straffes.

6.8.3 Høringsinstansenes syn

Ingen høringsinstanser hadde merknader til forslagene.

6.8.4 Departementets vurderinger og forslag

Medvirkningsbestemmelsene i transplantasjonslova og obduksjonslova er overflødige ved siden av medvirkningsbestemmelsen i straffeloven § 15. Departementet opprettholder derfor forslaget om at de særskilte bestemmelsene om medvirkning i transplantasjonslova og obduksjonslova oppheves.

Videre bør transplantasjonslova og obduksjonslova følge straffeprosesslovens system for påtale, slik det ble foreslått i høringen. Departementet opprettholder imidlertid forslaget om at

Statens helsetilsyn fortsatt skal kunne kreve påtale. Departementet foreslår at ordlyden i bestemmelsen justeres slik at det går klart fram at påtale skal reises dersom Statens helsetilsyn krever det, men at påtale utenom disse tilfellene er regulert i straffeprosessloven § 62 a.

Departementet viser til at det i punkt 6.6 er foreslått at det skal gå fram av straffebestemmelsen i transplantasjonslova hvilke lovbrudd som skal straffes. Departementet mener at det samme bør gjelde for obduksjonslova.

Det er ikke alle bestemmelsene i obduksjonslova som gir forpliktelser. Noen av forpliktelsene vil videre kunne følges opp vel så effektivt gjennom eierstyring og tilsyn som ved straffeforfølgning etter obduksjonslova. Departementet foreslår derfor at den som forsettlig eller grovt uaktsomt bryter reglene i følgende bestemmelser kan straffes med bøter eller fengsel inntil tre måneder:

- § 7 (Vilkår for gjennomføring av medisinsk obduksjon og rett for pårørende til å nekte obduksjon),
- § 8 (Gjennomføringa av obduksjonen),
- § 9 (Samtykke til bruk av lik i undervisning og forskning),
- § 10 (Utlevering av lik til bruk i undervisning og forskning),
- § 11 (Bruk av lik i undervisning og forskning),
- § 14 (Gravferd og utførsel av lik ved mistanke om unaturleg dødsfall) eller
- i forskrifter som er gitt med hjemmel i disse paragrafene

Se utkastet til endringer i transplantasjonslova §§ 20 og 23 og utkastet til endringer i obduksjonslova § 16 og ny § 16 a.

7 Økonomiske og administrative konsekvenser

Antallet overtredelser av transplantasjonslova og straffeloven knyttet til organhandel antas fortsatt å bli svært beskjedent. Gjennomføring av konvensjonen i Norge antas derfor ikke å få økonomiske og administrative konsekvenser av betydning.

Endringene i transplantasjonslova og obduksjonslova som følge av straffeloven og endringer i påtaleordningen antas å ikke få økonomiske eller administrative konsekvenser.

8 Merknader til de enkelte bestemmelsene

8.1 Straffeprosessloven

Til § 67

Ved endringer i andre ledd bokstav c videreføres dagens ordning der påtalekompetansen knyttet til brudd på transplantasjonslovas alminnelige straffebud ligger hos politiet. Unntatt er grove brudd etter transplantasjonslova § 23 b.

8.2 Transplantasjonslova

Til § 1

Formålet med loven utvides slik at det også omfatter bekjempelse av organhandel. Se nærmere omtale i punkt 6.2.

Til § 2

I *første ledd første punktum* er beskrivelsen av det saklige virkeområdet for loven gjort mer generell for å sikre at alle handlinger knyttet til donasjon og transplantasjon av organer mv. omfattes. Loven gjelder fortsatt for både levende og avdøde donorer. Loven gjelder også fortsatt for donasjon, testing, karakterisering, uttak, preservering, transport og transplantasjon med sikte på behandling av sykdom eller skade hos et annet menneske.

Bestemmelsen i *første ledd andre punktum* er ny og skal sikre at ulovlig uttak og bruk av organer mv. kan straffes uavhengig av formålet med uttaket. Se også merknaden til § 23 a.

Se nærmere omtale i punkt 6.3.

Første ledd tredje punktum viderefører innholdet i dagens andre punktum. Beskrivelsen av hvilket humant materiale som faller utenfor lovens saklige virkeområde er justert for at avgrensningen skal bli mest mulig korrekt.

Til § 20

Lovutkastet viderefører i realiteten bestemmelsen i transplantasjonsloven av 1973 § 10 a. *Lovutkastet* forbyr handlinger som har til hensikt å oppnå økonomisk vinning eller annen utilbørlig fordel knyt-

tet til organer, celler og vev som sådan. Forarbeidene til straffeloven § 387 vil kunne gi veiledning om hva som ligger i «utilbørlig fordel». Det avgjørende er at handlingen er utført i den hensikt å oppnå økonomisk vinning eller annen utilbørlig fordel. Det har ingen betydning om aktørene faktisk har oppnådd økonomisk vinning. Se nærmere omtale i punkt 6.5.

Andre punktum oppheves fordi medvirkning allerede er regulert generelt i straffeloven § 15. Se nærmere omtale i punkt 6.8.

Til § 22

I andre punktum rettes det opp en skrivefeil.

Til § 23

Paragrafen viderefører dagens § 23 første ledd.

Til § 23 a

Bestemmelsen erstatter dagens straffebestemmelse. Grov overtredelse reguleres i en egen bestemmelse, jf. § 23 b. Etter *første ledd første punktum* skal forsettlig og grovt uaktsomme brudd på nærmere angitte bestemmelser i transplantasjonslova og forskrifter gitt med hjemmel i bestemmelsene straffes med bøter eller fengsel. Strafferammen økes til 2 år.

Bestemmelsen i *første ledd andre punktum* er ny. Det presiseres at også en rekke handlinger knyttet til ulovlig uttak av organer mv. skal straffes. Dette ivaretar organhandelskonvensjonens krav om at bruk mv. av ulovlig uttatte organer skal kunne straffes uavhengig av hva som var formålet med uttaket. Se også merknaden til § 2.

Se nærmere omtale i punkt 6.6.

Andre ledd andre punktum er nytt og tilpasser bestemmelsen om påtale til systemet i straffeprosessloven. Påtale kan unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a andre ledd. I *andre ledd første punktum* videreføres imidlertid Statens helsetilsyns rett til å kreve påtale.

Se nærmere omtale i punkt 6.8.

Til § 23 b

Bestemmelsen er ny. Etter *første ledd* er straffesammenheng for grove brudd på nærmere angitte bestemmelser inntil 6 års fengsel.

Andre ledd første punktum angir hva det skal legges vekt på ved avgjørelsen av om et brudd er grovt. *Andre ledd andre punktum* slår fast at uvi-tenhet om fornærmedes alder ikke uten videre medfører at paragrafen ikke kommer til anvendelse. Bestemmelsene har samme ordlyd som straffeloven § 258 andre og tredje punktum og skal forstås på samme måte.

I *tredje ledd* videreføres Statens helsetilsyns rett til å kreve påtale. *Tredje ledd andre punktum* er nytt og tilpasser bestemmelsen om påtale til systemet i straffeprosessloven.

8.3 Obduksjonslova*Til § 16*

Paragrafen viderefører dagens § 16 første ledd.

Til § 16 a

Bestemmelsen erstatter dagens straffebestem- melse.

Etter *første ledd* skal forsettlig og grovt uakt- somme brudd på nærmere angitte bestemmelser i obduksjonslova og forskrifter gitt med hjemmel i bestemmelsene straffes med bøter eller fengsel.

Andre ledd andre punktum er nytt og tilpasser bestemmelsen om påtale til systemet i straffeprosessloven. Påtale kan unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale. I *andre ledd første punktum* videreføres imidlertid Statens helsetilsyns rett til å kreve påtale.

Se nærmere omtale i punkt 6.8.

8.4 Helseforskningsloven*Til § 21*

Det rettes opp en feil i omtalen av obduksjonslova.

Helse- og omsorgsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i transplantasjonslova mv. (gjennomføring av organhandelskonvensjonen i norsk rett).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i transplantasjonslova mv. (gjennomføring av organhandelskonvensjonen i norsk rett) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i transplantasjonslova mv. (gjennomføring av organhandelskonvensjonen i norsk rett)

I

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker skal § 67 andre ledd bokstav c etter «lakse- og innlandsfiskeleven § 49 første ledd andre punktum» lyde:

forurensningsloven § 79 tredje ledd og transplantasjonslova § 23 a.

II

I lov 7. mai 2015 nr. 25 om donasjon og transplantasjon av organ, celler og vev gjøres følgende endringer:

§ 1 nytt andre punktum skal lyde:

Formålet med lova er også å førebygge og kjempe mot handel med menneskeorgan.

§ 2 første ledd skal lyde:

Lova gjeld for alle ledd i prosessen med donasjon og transplantasjon av levande humane organ, celler og vev til eit anna menneske. Lova gjeld også for organ som er tatt ut i strid med reglane i §§ 5, 6, 7, 10, 12, 13, 16 eller 20 og tilknytte handlingar. Lova gjeld ikkje for celler og vev som blir brukt i samband med forplanting (germinale celler og vev), blod, blodkomponentar, blodprodukt og humane organ, celler og vev som berre blir brukt i forskning.

§ 20 skal lyde:

§ 20 Forbod mot kommersiell utnytting

Det er forbode å ta ut, sette inn eller bruke menneskelege organ, celler eller vev for å oppnå økonomisk vinning eller utilbørleg fordel, samt å krevje, tilby, ta imot eller gi slik vinning eller fordel.

§ 22 andre punktum skal lyde:

For avgjerder etter §§ 9 og 18 gjeld pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 7.

§ 23 skal lyde:

§ 23 Pålegg og administrative sanksjonar

Spesialisthelsetjenesteloven §§ 7-1 og 7-2 gjeld tilsvarande ved brot på transplantasjonslova eller forskrifter som er gjevne med heimel i lova.

I kapittel 4 skal ny § 23 a lyde:

§ 23 a Straff

Den som forsettleg eller grovt aktaust bryt reglane i §§ 5, 6, 7, 10, 12, 13, 16, 17, 19 eller 20, eller i forskrifter som er gjevne med heimel i dei, straffast med bøter eller fengsel inntil 2 år. Det same gjeld den som brukar, kjøper, klargjer, preserverer, lagrar, transporterer, overfører, tar imot, innfører eller utfører organ som er tatt ut i strid med reglane i §§ 5, 6, 7, 10, 12, 13, 16 eller 20.

Påtale skal finne stad dersom Statens helsetilsyn krev det. Elles gjeld straffeprosessloven § 62 a.

I kapittel 4 skal ny § 23 b lyde:

§ 23 b Straff for grove brot

Grove brot på §§ 5, 6, 7, 10, 12, 13 eller 20, eller på forskrifter som er gjevne med heimel i dei, straffast med fengsel inntil 6 år.

Ved avgjerda av om brotet er grovt skal det særleg leggast vekt på om den som blei utsett for handlinga var under 18 år, om det blei brukt grov vald eller tvang og om handlinga har ført til betydeleg utbytte. Den som var uvitande om at den fornærma var under 18 år, straffast dersom vedkommande på noko punkt kan klandrast for å ikkje ha kjent til dette.

Påtale skal finne stad dersom Statens helsetilsyn krev det. Elles gjeld straffeprosessloven § 62 a.

III

I lov 7. mai 2015 nr. 26 om obduksjon og avgjeving av lik til undervisning og forskning gjøres følgende endringer:

§ 16 skal lyde:

§ 16 *Pålegg og administrative sanksjonar*

Spesialisthelsetjenesteloven §§ 7-1 og 7-2 gjeld tilsvarande ved brot på *obduksjonslova eller forskrifter som er gjevne med heimel i lova.*

I kapittel 4 skal ny § 16 a lyde:

§ 16 a *Straff*

Den som forsettleg eller grovt aktlaust bryt reglane i §§ 7, 8, 9, 10, 11 eller 14, eller i forskrifter som er gjevne med heimel i dei, straffast med bøter eller fengsel inntil 3 månader.

Påtale skal finne stad dersom Statens helsetilsyn krev det. Elles gjeld straffeprosessloven § 62 a.

IV

I lov 20. juni 2008 nr. 44 om medisinsk og helsefaglig forskning gjøres følgende endring:

§ 21 skal lyde:

§ 21 *Forskning på humant biologisk materiale fra døde*

For forskning på biologisk materiale som tas ut fra avdøde, gjelder obduksjonslova § 7 første til tredje ledd om informasjon og nærmeste pårørendes rett til å nekte *obduksjon* mv.

V

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid.

